

REHABILITÁLT TUDÓSOK – A TANÁRKÉPZŐN

Török Gábor nyelvész. Többek között *A líra: logika és A pecsétek feltörése* című nagy sikerű esztétikai tárgyú könyv, vagy a *József Attila-kommentárok* címen megjelent stilisztikai tanulmánykötet szerzője. A szegedi tanárképző főiskola nyugdíjas oktatójának dolgozatait olvasva alig sejthető, hogy Török Gábor „harcos” nyelvész, esztéta. Olyan kutató és oktató, aki beleroppant abba, hogy tudományos munkája mellett (időnként helyett) hadakoznia kellett – tudós létére, a hivatalos politika ellen, marxista létére a hivatalos baloldal ellen, pedagógus létére a hivatalos nevelési irányzat ellen. Török Gábor ezentúl „rehabilitált” tudós. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanácsának legutóbbi ülésén ugyanis nyilatkozatot adtak ki, melyben kimondták: „...Az 1956-os eseményekkel kapcsolatos felelősségre vonást követően is sor került politikai-világnézeti indítékú eljárásokra a főiskolán... Török Gábor adjunktus az ellene folytatott fegyelmi eljárások következményeként rokkantsági nyugdíjba kényszerült.” Munkásságát elismerve kezdeményezték nyugdíjának felemelését. Mi rehabilitálása előzményeiről kérdeztük Török Gábort.

– *Az Ön pályáértésében mi a szerepe az 1956-os esztendőnek?*

– Kezdjük azzal, hogy tanító vagyok 1950 óta. Az új kormányprogramot 1953 júniusában ismertette Nagy Imre. A hallottakon föllekesülve azonnal jelentkeztem a pártba. Akkori munkahelyemen, a budapesti XII. kerületi Márvány utcai Általános Fiúiskola MDP-alapszervezetében voltam tagjelölt, majd ott vettek fel párttagnak. A következő esztendőben aspiránsnak jelentkeztem az ELTE-re, de párttagságomat letagadtam, mert nem akartam, hogy ezért vegyenek oda... A nyelvészeti tanszéken a többség nem volt párttag. Nyüzsgő fiatalemberként úgy gondoltam, ha már a Bárczy, illetve a Pais vezette tanszék párttagjaiból együttesen létezik egy sejt, akkor az itteni kommunistáknak az a dolguk, hogy az általuk művelt

tudományágban is használják a marxizmust. Szakmai tevékenységemet elismerték. Különösen Bárczy Géza volt elégedett tudományos munkámmal...

1956 októberében már nem csak a tanszéken belül kellett állást foglalnom Nagy Imre mellett, hanem a sztálinista központok – így például az újságíró tanszék – vad rákosistáival (többek között Berháth György, mai színikritikussal) is össze kellett csapnunk... A budapesti októberi tüntetéseken természetesen részt vettem. El kell mondanom, hogy a forradalom bizonyos megnyilvánulásai – amit például az akkor skandált „*Oltasuk el a csillagot, ne fogyasszon áramot!*” jelszóval érzékeltethettek – rosszul érintettek. Ennek ellenére november 4. után is a forradalom szellemében tettem, amit lelkiismeretem diktált. Az ELTE Bölcsészkar Forradalmi Bizottságában kijelentettem, hogy Kádár János kormányát nem ismerem el partnerként. Elvbarátaimmal adatokat gyűjtöttünk arról, hogy a munkástanácsok összetétele, szándékai azt bizonyítják, hogy egy forradalomnak, nem pedig „ellenforradalomnak” a hatalmi központjai. Ezeket az adatokat megkíséreltük átadni a nyugat-európai országok nagyköveteinek, de sem a finn, sem a dán diplomata nem vette át tőlünk... A kezdet kezdetén részt vettem a párt újjászervezésében. E tényt az egyetlen pozitívumnak tekintették az 1956-os szereplésemet vizsgáló fegyelmi tárgyaláson. De a *Börzsöny vidéki palóc nyelvjárás hangtörténete* című kandidátusi disszertációm akkor esedékes vitájára már nem kerülhetett sor.

– A szocializmus megújítását célzó törekvéseknek és Nagy Imre politikájának támogatásáért az 1956-os forradalomban játszott (epizód) szerepéért milyen következményekkel kellett szembesülnie?

– A bürokrácia útvesztőiben a fegyelmi eljárás hosszú procedúrává vált. A döntés 1957 őszén született meg: középiskolába „számúztak”. A budapesti József Attila Gimnázium napközis tanára lettem, de később taníthattam is. A gimnáziumban tanároskodott ekkoriban Huszár Tibor, Kardos Éva (Pándi Pál felesége) is, hasonlóképpen *Kornidesz Mihály* elvtárs. Persze azok az egyetemi aspiránsok, akik 1956-ban hallgatni tudtak, szép vagy kevésbé szép karriert futottak be. Együtt kezdtem a tudományos kutatómunkát például Egri Péterrel (ma az ELTE angol tanszékének vezetője), *Süpek Ottóval* (ma az ELTE francia tanszékének vezetője), a jó barát Grétsy

Lászlóval, de *Aradi Nórával* (az egyik mai „fő-fő” művészettörténész), *Hoffmann Ottóval* (az egyik mai „fő-fő” muzeológus) is. 1964-ben – többek között – a szegedi pedagógiai főiskola egyik állására is pályáztam – gondolom, a kádári konszolidáció eredményeként –, sikerrel. Ezután feleségemmel Szegedre költöztünk.

– *Itt folytatódott hányattatása, számkivetettsége. Egy „’56-os nyelvész” hogyan maradt hű marxista mivoltához? Harcossága mivel járt?*

– Hosszú lenne elmondani, hogyan alakult ki a körém sűrűsödő háló. Most néhány mozzanatot emelek ki. Már középiskolai tanárként egyértelmű volt előttem, hogy a politikai rendszerrel szembeni ellenállásomat valahogyan ki kell fejeznem. Úgy gondoltam, ez tudományos cikkben is lehetséges. Az ’56-os perek idején a rövid és a hosszú í problematikáját választva, közvélemény kutatásra támaszkodva írtam meg a *Budapest ítélete az ítéletről* című tanulmányomat, amelyben – célzatosan – az ítélt szót középpontba állítva megállapítom, hogy a közvélemény ellentétes a hivatalos állásponttal, azaz – az általánost konkretizálva – rövidnek érzi a helyesírási szabályok szerint hosszúnak ejtendő i-t. Ez a cikk 2-3 szűrőn átszűszott, nem vették észre, hogy a téma csak ürügy. Ám a negyedik szűrőn fennakadt, mert *Deme László „főakadémikus”* a tanulmány címének megváltoztatásához ragaszkodott. Ebbe nem egyezhettem bele, így a tanulmány visszakerült az asztalfiókomba... Szegedi oktató voltam már, mikor a pécsi nyelvművelő konferencián hozzászólásom hangsúlyozottan és szándékosan kezdődött a NAGY-on, záródott a felvetéseIMRE szóval. Egy későbbi, a nyelvi kiejtési normával foglalkozó konferencián előadásomban kifejtettem, hogy a nyelvi normát nem kell „kialakítani”, ugyanis az benne van a népben, a nyelvközösségben, csak föl kell tárni, például a nyelvi közvélemény-kutatás segítségével. Ebben az okfejtésben a demokrácia követelése rejtőzött. Előadásomban föl tettem a kérdést: „Miért ilyen rossz a nyelvi norma?” „Azért, mert – a XVIII. század végétől érvényesülő debreceni, sárospataki hatásra gondolva – keleti önkény alakítja a nyelvi normát, ami ellen Budapest, az ország szíve tiltakozik” hangozott a válasz. Ekkor egyértelmű volt, hogy megértették okfejtésem lényegét, politikai tartalmú „üzenetét”. Az állambiztonsági szolgálat is felfogta, miről van szó. Meggyőződésem

szerint kezdeményezésükre indult ellenem fegyelmi eljárás 1966-67 táján. Aki nem élte meg, el sem hiszi, hogy a magatartásomat vizsgáló eljárás során nem derült ki, mi az, amit kifogásolnak, mi az, amit tudnak rólam, mert kérdésemre azt felelték: „Maga azt úgy is tudja!” Sőt: az „utolsó figyelmeztetésként” rám rótt „megrovás” indoklását sem lehet olvasni a fegyelmi határozatban.

– Az én korosztályom számára – különösen 1989-ből, 1990-ből visszanezve – valóban megdöbbentő, milyen szűkös eszköztára volt a politikai ellenvélemény kifejezésének, kifejtésének. A hangsúlyokkal, metaforákkal, párhuzamokkal operáló különvéleményeknek volt hatása? Tanítványai vagy a tágabb értelemben vett közvélemény „vette a lapot”?

– A következő nyelvészeti konferencián az általam mondottakból messze gyűrűző botrány lett. A logopédiai társaság tudományos ülésének felkért előadójaként 1968 áprilisában Kádár János nyelvhasználatáról, annak hibáiról, fertőző hatásáról beszéltem. Mondanom se kell, mekkora vihart kavart, hogy Kádár Jánost „bíráltam”. Tisztességére legyen mondva, Kádár nem engedett „ügyet” csinálni ebből. Így aztán Bárdi György, majd Hofi bátran önthette humorba azt, amit én korábban nyelvészként kifogásoltam Kádár és környezete nyelvhasználatában.

– Közvetlenül milyen konfliktus előzte meg nyugdíjaztatási kérelmét?

– A hetvenes években a „pedagógia modernizálása” volt a jelszó a főiskolán. Nahát erről a tesztés számonkérésről, a kiscsoportos foglalkozások módszeréről, a „nevelési tervek” lehetetlenségéről, tudománytalan voltáról is elmondtam a véleményem, a gazdasági vezetőt szembesítettem tervezésük abszurditásáról. 1972 októberében kezdődött ez a konfliktus, melynek hosszú a története. Az ezzel kapcsolatos fegyelmi tárgyaláson azt állapították meg, hogy magatartásom „nem felel meg a szocialista együttélés szabályainak”, viselkedésem „bomlasztó”, ezért megszüntetik munkaviszonyomat. Számomra egyértelmű volt, hogy ismét az állambiztonsági szervek állnak a döntés mögött. Nem hagytam annyiban a dolgot. Bírósághoz fordultam. Így volt alkalmam tapasztalni a jogi eljárás tisztaságát, függetlenségét. Az például csak a helyi ügyész jóindulatán múltott, hogy pana-

szomat továbbította, s ügyem a Legfelsőbb Bírósághoz került. A per jegyzőkönyve nem tudom, tartalmazza-e a főiskola főigazgatója valomlásának árulkodó „elszólását”, amikor azt mondta: nem tettek volna ellenem semmit, de „felülről jött az utasítás”... Munkáltatóm, a főiskola ellen „győztem” a bíróságon, de akkor tudomány helyett beadványokat gyártottam, s erre a „harcra” végképp ráment az egészségem, kikészültek az idegeim. Akkor adták ki azt a rendeletet, melynek értelmében a tanársegédek, és adjunktusok munkaviszonya csak 3 évre szól. Kálváriám végén lett volna esedékes adjunktusi ki nevezésem meghosszabbításának procedúrája. Úgy döntöttem, nem várom meg, hogy „törvényesen” kirúgjanak, inkább kérem rokkantnyugdíjaztatásom, amit egészségi állapotom egyébként indokolt.

– 48 éves volt, mikor „visszavonult”. Mivel foglalkozott, mostanában min dolgozik?

– Pénzt kerestem azzal, hogy például a Házi Jogtanácsadót, Kulcsár Kálmán röpiratait nyelvileg lektoráltam. Művészettörténettel foglalkoztam. Cikkeket írtam, melyek jó részét az állambiztonsági – és az *aczéli háló* – nem engedett megjeleni. Holott már alig vagyok nyelvész, mégis jóformán csak a Magyar Nyelvőr és a Magyar Nyelv című folyóirat közli írásaimat. Illyés kézirat-elemzése nemrégiben utasította vissza a *Tiszatáj*... *A pecsétek feltörése* című könyvem viszont megjelent, s elismerő kritikát kapott. Azon elgondolkodtam, hogy nekem, a „vén marxistának” a tanulmánykötetét a Szabad Európa Rádióban Határ Győző méltatja, de azon még inkább elcsodálkoztam, hogy erre mennyire „hasonlít” a hivatalos magyar sajtóban, az Élet és Irodalomban *Alföldy Jenő* által jegyzett kritika... Az utóbbi időben a stilsztika komplett ágával foglalkozom. Az általános stíluselmélettel, a művészi és nem művészi, a nyelvi és nem nyelvi stílusok általános törvényszérőségeivel, a stílus „hatáiraival...” foglalkozom. Ennek a most születő tudománynak kézikönyvét írtam meg *Pontok és kérdőjelek a stíluselméletben* címmel, ami a Tankönyvkiadó gondozásában talán megjelenik – ha a kiadó megoldást talál anyagi nehézségeire. Ebben is hű maradok a marxizmushoz.

Egyébként nézze – s elem tart egy albumot, benne Giovanni Pisano pistoiái szószékének domborműveivel – minden az enyém is, ami érték. Legföljebb mást is meglátok benne, mint a hagyományosan

vallásos szemlélő. A megfeszítettés jelenetén csodálásos ugyan halott Krisztus arca – de megrendítően szép a konok, a halálában sem visszakozó bal latoré is. És az utolsó ítélet domborművén ott az anakronisztikus fölfedezés, a túl korai: a Világbíró Jézus kegyetlen és torz úr. Még az üdvözülők is rettegnek, civakodnak az égi „ülnökök”. Felködlik: még a tökéletes szeretetet is eltorzítja a végső *teljhatalom*. Nem én mondom: egy XIII. század végi szobrász lángelme sejtette ezt meg.

Szeged Egyetem, 1990. június 22.

*Pedagógiai Főiskola 1956-ban
Fotó: Móra Ferenc Múzeum gyűjteménye*

„NAGY IMRÉBEN BIZALMUNK!”

Ez volt a jelszó még kedden, október 23-án.

Ez a bizalom két-három napra megingott, de most erősebb, mint valaha!

Kiderült, hogy Nagy Imre **két napig az ávó foglya volt.** Géppisztolyokkal a háta mögött mondta el első rádióbeszédét.

Legújabb nyilatkozatából kiderült, hogy a statáriumot és a szovjet csapatok beavatkozását nem ő rendelte el. Ez csak a Rákosi—Gerő-féle gazemberek fogták rá, hogy megbuktassák.

Mi tehát hiszünk Nagy Imrének.

De féltve intjük, vigyázzon a nép bizalmára!

Azonnal különítse el magát a hazaárulóktól!

Azonnal takarítsa ki a kormányból a régről ittmaradt szemetet, azokat, akiket joggal vet meg és gyűlöl a nép.

Intézkedjék, hogy a szovjet csapatokat vonják ki az országból!

Intézkedjék, hogy az ávósok ne furakodjanak be az új rendőrségbe!

Nagy Imre helytállását már eddig is sok helyes intézkedés igazolja!

Sürgötte várjuk a többit is. Amilyen mértékben Nagy Imre teljesíti a nép jogos követeléseit, bizalmunk oly mértékben fog benne növekedni.

**EGYETEMI FORRADALMI
DIÁKBIZOTTSÁG**

Egyetemi forradalmi Diákbizottság felhívása